

Maskuliinisuuden hegemoniasta monenkirjaviin eroihin: kriittisen miestutkimuksen avauksia vanhenemisen tutkimukseen

Hanna Ojala & Ilkka Pietilä

*Kauheessa kiireessä Kaamasen tiellä
lähteellä Masa joi kauhasta.
Sillä sen täytyi taas kapseli niellä,
kun vaivasi niin eturauhasta.*

*Matsonni lausui 'on lahonnut kölisi',
ikämiiesryhmä tää pirssissä mölisi.
Sitten jo menttiin ja penkka vaan põlisi,
matkalla pohjoiseen.*

*Mies kun tulee tiettyyn ikään,
niin ei sillä pelaa mikään.
Sen näkee peilistä, on kaikki eilistä,
jo vaan me kimpassa tuumattiin.*

Näin Juha ”Junnu” Vainio lausuu vanhenevista miehistä laulunsa *Matkalla pohjoiseen* alkusäkeissä. Ikääntyvän miehen elämä piirtyy sanoituksessa kamppailuksi rapistuvan ruumiin ja miehisen viehätysvoiman parasta ennen päivämäärän umpeutumisen kanssa. Toisaalta lyriikasta huokuu vanhenevien miesten keskinäinen hauskan pitäminen ja viittaaminen kintaalla taakse jääneelle eiliselle, jopa riehas irtautuminen aiemman elämän miehisyyttä koskevista paineista. Miehen vanhenemisen kuvauksen ohella sanoituksesta on luettavissa vanhenemiseen liittyvä yhteiskunnallinen ja kulttuurinen toiseus, sekä siihen nivoutuvat siirtymät sosiokulttuurisesta keskiöstä marginaaliin, viehättävästä elähtäneeksi, toimintakykyisestä raihnaaksi, valtautuneesta surkeaksi, jopa koomiseksi.

Vainion teksti tekee näkyväksi vanhuuden kulttuurista toiseutta ja siihen liittyviä prosesseja sekä kuvaa vanhuutta sukupuolistuneena ilmiönä miehen kautta. Vainion tekstin näkökulma on poikkeuksellinen, sillä vanhuus on kulttuurisesti totuttu liittämään ensisijaisesti naisiin ja sitä käsittelemään vanhojen naisten toimintojen, ongelmien ja kuvastojen kautta (Fleming 1999, Kangas & Nikander 1999, Ojala 2010, Ojala & Pietilä 2010, Pietilä & Ojala 2010, Vakimo 2001). Miehen liitettyä vanhuuden toiseuttavat seuraukset tulevat vahvemmin esille, sillä miehen toiminta-areenat ovat julkisempia ja näkyvämpiä kuin naisten. Naisten oletetut toiminta-areenat kytkeytyvät ennen muuta yksityisen kenttään, erityisesti kotiin, ja julkisenkin piirissä rajatumpiin alueisiin (kuten kansalaisopistojen opintopiirit, yhdistystoiminta, lastenlasten hoitaminen). Miesten toiminta-areenoiden ja toiminnan näkyvyyden vuoksi myös vanhenemisen aiheuttamia rajoituksia eksplikoidaan julkisten tekemisten kautta, kuten Vainion laulussa. Vanhenemisen käsittely julkisen kentällä tekee vanhenemisen sukupuolistuneita seurauksia poikkeuksellisen näkyväksi. Vaikka nimenomaan miesten vanheneminen näkyy julkisella alueella, sitä ei ole silti juuri käsitelty.

Miesten vanheneminen näkyy yhteiskunnassa toki monissa muisakin yhteyksissä kuin laulujen kaltaisissa kulttuurituotteissa. Miten näihin ilmiöihin pääsee tutkimuksellisesti kiinni? Miksi miesten van-

henemistä ei ole pidetty tutkimuksellisesti mielenkiintoisena? Millaisia tutkimuksellisia eväitä sukupuolentutkimus ja erityisesti kriittinen miestutkimus antaa laajempiin vanhuuden sukupuolistumisen kysymyksiin, ja varsinkin miesten vanhenemiseen, erilaisissa sosiaalisen elämän konteksteissa?

Kriittisesti miehiä ja maskuliinisuuksia tarkasteleva akateeminen tutkimus alkoi kehittyä naistutkimuksen seurauksena 1980-luvulla. Sen jälkeen kriittisen miestutkimuksen teoriapohja on sekä kehittynyt omaan suuntaansa että samanaikaisesti säilyttänyt likeisen suhteensa naistutkimukseen¹. Tämän prosessin osana kriittinen miestutkimus on samalla eriytynyt sisäisesti. Tutkimuksen kentällä onkin nähtävissä varsin erilaisia teoriaperinteitä, jotka määrittelevät ja käsitteellistävät miehiä, maskuliinisuuksia ja sukupuolten välisiä suhteita toisistaan eroavilla tavoilla. Osa miestutkijoista seurailee kiinteämmin nais- ja sukupuolentutkimuksen kysymyksenasetteluja. Tällöin miestutkimuksen kysymykset koskevat erityisesti miesten asemaa yhteiskunnassa sekä erityisesti miesten naisia ja toisia miehiä kohtaan käyttämää valtaa. Toisaalta kulttuurintutkimuksen ja diskursiivisen tutkimuksen piirissä miehisyyden mallit ja maskuliinisuudet asettuvat toisinaan tutkimuskohteiksi ilman suoraa ja eksplikoitua yhteyttä sukupuolten välisiin suhteisiin, valtaan tai yhteiskunnalliseen epätasa-arvoon.

Tässä artikkelissa tarkastelemme kriittisen miestutkimuksen erilaisten teoriaperinteiden muodostumista siitä näkökulmasta, millaisia teoreettisia ja metodologisia välineitä kehittyvä teoria miehistä ja maskuliinisuuksista antaa miesten vanhenemisen tutkimukseen. Lähtökohtamme on niin sanotussa kriittisestä miestutkimuksesta

-
1. Viime aikoina on Suomessa siirrytty käyttämään naistutkimus -termin (women's studies) sijaan sukupuolentutkimus -termiä (gender studies), koska sukupuolentutkimus kuvaa paremmin nykyistä sukupuoleen liittyvää käsitteellistä ymmärrystä ja teoretisointia (ks. termikeskustelusta Juvonen, Rossi & Saresma 2010, 11–12). Sukupuolta koskevissa teorioissa korostetaan sukupuolta tekemisen (doing gender, West & Zimmerman 1987) ja esittämisen (Butler 1990) asiana, ominaisuuden tai roolin sijaan. Näin ollen kiinnostus on siirtynyt siihen, mitkä ovat tämän sukupuolen tekemisen ja esittämisen lainalaisuudet ja miten mm. kulttuurisia naisiin ja miehiin liitettyjä feminiinisyksiä ja maskuliinisuuksia käytetään tehessä itseä ja toisia naisiksi ja miehiksi. Tämä ei kuitenkaan poissulje mies- tai naiseryistä sukupuolen tutkimista.

(critical studies on men) erotuksena muusta miestutkimuksesta (men's studies). Kansainvälisessä keskustelussa on tehty erottelu kriittisen miestutkimuksen ja miestutkimuksen välillä siten, että kriittinen miestutkimus hyödyntää nais- ja sukupuolentutkimuksen piirissä kehitettyä teoretisointia sukupuolesta ja suhtautuu myönteisesti feministiseen tutkimukseen toisin kuin miestutkimus, jonka suhde feminismiin on jakautuneempi. (Ks. määrittelyistä Hearn 2004, Hearn & Collinson 1994, Hearn, Lattu & Tallberg 2003, Jokinen A. 1999, Nieminen 2006.)

Tekstimme keskittyy erityisesti siihen, miten kulttuurissa esiintyviä erilaisia miehisyiden malleja eli maskuliinisuuksia on käsitteellistetty, ja millaista teoriaa näiden käsitteellistämisten perusteella on rakennettu. Lähdemme liikenteeseen kahdesta miesten vanhenemisen tarkastelun kannalta keskeisestä käsitteestä (mies ja miehisyys) ja tiiviistä oppihistoriallisesta katsauksesta kriittiseen miestutkimukseen. Käsitteitä avaamalla ja teoriakehitystä kuvaamalla pyrkimyksenämme on antaa lukijalle sellaista taustatietoa sukupuolentutkimuksesta, jonka avulla on mahdollista ymmärtää iän ja sukupuolen kytköksiä miesten vanhenemisen tutkimuksessa niin teoreettiselta kuin metodologiseltakin kannalta.

Sukupuoli: mies ja miehisyys

Nais- ja sukupuolentutkimuksen teorioissa on erilaisia näkemyksiä siitä, mitä sukupuoli on ja miten sitä voidaan tutkia. Sukupuolta on teoretisoitu muun muassa roolina, tekona, esityksenä, tapana ja diskurssina (Koivunen & Liljeström 1996, Saresma, Rossi & Juonen 2010). Mikäli sukupuolta ajatellaan *roolina* tämä tarkoittaa sitä, että aineistosta tutkitaan esimerkiksi vanhojen naisten ja miesten rooliodotusten mukaista käyttäytymistä osana erilaisia instituutioita ja sosiaalisia suhteita. Mikäli sukupuoli määritellään *tekona*, kiinnitetään huomio naisten ja miesten toimintaan sekä näihin liittyviin rajoituksiin ja mahdollisuuksiin, siihen miten sukupuolta tuotetaan tilanteisesti.

Jos sukupuoli nähdään *performanssina* eli esityksen asiana, tarkastellaan kulttuurisesti naisiksi ja miehiksi ymmärrettyjä tyylillisiä toistote-koja, kuten eleitä, asentoja ja puhetapoja. *Tapana* ajateltuna sukupuoli ymmärretään usein toistuvana, jatkuvana rutiinina ja tavanmukaisina tekemisinä. Tällöin sukupuolta jäljitetään seuraamalla naisten ja mies-ten tekemiä toistuvia toimintoja ja osin tiedostamattomia valintoja. Jos taas sukupuoli määritellään *diskursseissa* rakentuvana (kielellisenä) neuvotteluna, tarkastellaan ihmisten puheessa ilmeneviä kulttuurisia merkityssysteemejä ja niiden välisiä suhteita.

Monelta osin edellä esitetyt sukupuolen jäsenystavat limittyvät toisiinsa, mutta ovat kuitenkin teoreettisina näkökulmina erilaisia ja kytkeytyvät erilaisiin teoriaperinteisiin. Ne kiinnittyvät lisäksi nais- ja sukupuolentutkimuksen oppihistorialliseen kehitykseen. Tästä syystä esimerkiksi rooliteoriaa pidetään nykyään kiistanalaisena, sillä sen ei katsota ottavan huomioon naisten tai miesten keskinäisiä eroja, toiminnan ja valintojen tilanteisuutta ja niihin liittyviä vaihteluita (Connell 1995, 21–27, Rossi 2010, 25–27). Siitä huolimatta kaikki edellä esitetyt teoreettiset näkökulmat sukupuoleen ovat edelleen tutkimuksellisessa käytössä. Yhteistä kaikille teoretisoineille on se, että sukupuoli ajatellaan ihmiselämän kannalta katsottuna rakenne-tuksi, luonnollistetuksi ja normalisoiduksi kategoriaksi. Toisin sanoen teoretisoinnin lähtökohtana on ollut pyrkimys kyseenalaistaa ajatus sukupuolesta myötäsyttyisenä ominaisuutena, jolla olisi siksi sosiaali- sessa elämässä suoraviivaiset seurauksensa. Näin ollen kyseenalaistetaan itsestään selvänä pidetty jako naisiin ja miehiin, sekä kuvitelma siitä, että kaksi erilaista ruumista tuottaisi nämä kaksi erilaista ihmisyyden kategoriaa (Jokinen A. 2000, 204).

Sukupuolen teoretisointia on lähdetty rakentamaan siitä ajatuk- sesta, että sukupuoli sijaitsee biologisen ruumiin lisäksi puheessa ja ajattelussa sekä ruumiin ”pinnalla”, siis vaatteissa, eleissä, ilmeissä ja liikkeissä. Myös arjen valinnat ja toiminnot ovat sukupuolen läpäise- miä, ja siten sukupuoli on yksi keskeisistä elämää jäsentävistä tekijöistä. (Jokinen E. 2005, 205, Kimmel 1995.) Sukupuolentutkimisessa onkin siksi paljolti kysymys niiden logiikoiden ja prosessien selvittämisestä,

millä tavoin sukupuolesta tulee, ja miten siitä tuotetaan, itsestään selvä ja kaikkea toimintaa keskeisesti jäsentävä seikka sosiaalisen elämän eri alueilla. Arjessa puhumme harvoin sukupuolesta sukupuolena. Pikemminkin jäsenämme sukupuolta sen kategorioiden – nainen ja mies – kautta. Näin ollen kriittisen miestutkimuksen teorioiden ja erityisesti miehiä koskevan empiirisen tutkimuksen kannalta kaksi keskeistä käsitettä ovat *mies* ja *miehisyy*s.

Käsitteenä, siis teoretisoinnilla ladattuna tai teoretisoituna kategoriana, *miehellä* (man, merkityksessä 'male') viitataan henkilöihin, jotka identifioituvat miehen sosiaaliseen ja kulttuuriseen kategoriaan. Useimmat näistä henkilöistä omaavat tietyn fyysis-anatomisen hahmon, niin sanotun miehen ruumiin – mutta eivät kaikki” (Jokinen A. 2010, 128, ks. myös Hearn & Collinson 1994, 100).

*Miehisyy*s eli *maskuliinisuus* (masculinity) on miehisten ominaisuuksien ideaali ja käyttäytymistä luonnehtiva normi. Se ei siis ole todellisuutta peilaava kuvaus miehistä, vaan ennen muuta odotusarvo siitä, miten miehen tulee toimia. Kyse on siis mieheyden kriteereistä. Näitä ovat esimerkiksi kilpailuhalu, itsekontrolli, rationaalisuus, aggressiivisuus, itsenäisyys, aktiivisuus, voimakkuus. Tunnistamme nämä 'ominaisuudet' helposti vastakkaisiksi naiseuteen kohdistuviin odotuksiin nähden. Mies on kaikkea sitä mitä nainen ei ole, ja päinvastoin.

Elävän elämän miehet joutuvat ottamaan kantaa maskuliinisuuteen erilaisissa tilanteissa. Maskuliinisuutta tavoitellaan ja toteutetaan toimimalla normien mukaisella tavalla. Kuten Arto Jokinen (2000, 210) oivallisesti toteaa, ”[m]iehenä oleminen on jotain, joka omaksutaan sosialisatiossa sitä mukaa, kun poika tunnistaa ja oppii miehuuden kulttuurisia odotuksia.” Yhdenmukaisuus miehisten odotusarvojen kanssa ei kuitenkaan säily, vaan vaatii jatkuvaa näyttöä. Tätä tehdään tavoilla, jotka mukailevat kulttuurissa hyväksytyjä tapoja osoittaa olevansa mies.

Erilaiset käytännöt kurovat miestä ja miehisyttä yhteen ja luonnollistavat näiden välistä yhteyttä. Arkiset käytännöt – kuten kotityöt ja niiden jakaminen – ovat luonnollistamisen mekanismeja, jotka tekevät vaikeiksi erottaa ja eritellä miestä ja miehisyttä toisistaan.

Esimerkiksi Eeva Jokinen (2005, 65) kuvaa tätä kodin kontekstissa toteamalla, että ”[m]ies köllöttelee sohvalla, koska kentän säännöt sen sallivat, ei siksi *että* hän on mies”. Sukupuoli on piiloutunut arkipäiväiseen toimintaan, ja on siten huomaamattomasti osa sosiaalista elämää. Tämä tekee ymmärrettäväksi myös sitä, miksi sukupuoli sekä sukupuolistuneet valinnat, työnjaot ja arvostukset tuntuvat arkiajatellen niin itsestään selviltä.

Kriittisen miestutkimuksen lyhyt oppimäärä

Miestutkimuksen laajamittaisen nousun voi sijoittaa 1980-luvulle (Hearn 2004, Hearn, Lattu & Tallberg 2003). Toki miehet olivat olleet tutkimuksen kohteina ennenkin niin eksplisiittisesti seksuaalisuuden osalta homotutkimuksessa kuin implisiittisesti ihmistä edustaen. Naistutkimuksen keskeinen huomio oli ollut se, miten mies on edustanut tieteen normia niin tiedon kohteena kuin tiedon subjektina (Keller 1988, Rantalaiho 1986; 1988). Miestutkimusta pideräänkin usein (vasta)reaktiona 1960-luvun akateemisen naistutkimuksen voimistumiselle ja radikaalifeministiselle liikkeelle (Hearn 2004, 50, Sipilä 1994, 17). Tällainen lähestymistapa on asettanut nais- ja miestutkimuksen vastakkain ja tuottanut miestutkimukselle aseman, jossa se pyrki esittämään, etteivät suinkaan kaikki miehet ole naisten alistajia (Jokinen A. 2010, 134-135).

Arto Tiihonen ja Jorma Sipilä (1994, 7) epäilivät yhdessä ensimmäisistä suomalaisista miestutkimusteoksista *Miestä rakennetaan, maskuliinisuuksia puretaan* alkusanoissa teesiä miehestä länsimaisen tieteen normina. Heidän mielestään olisi ennemminkin ollut syytä kysyä millaisen miehen tuo normi piti sisällään ja millaiset miehet se sulki ulkopuolelleen. Hedelmällisempänä lähestymistapana nais- ja miestutkimuksen suhteeseen onkin nähdä se, että ne molemmat syntyivät halusta nostaa esiin sukupuoliperustaista syrjintää. Naistutkimuksen piirissä syrjivien mekanismien avaaminen, äänen antaminen ja valtauttaminen tapahtui sukupuolten välisen tasa-arvon kehityksessä.

Miestutkimuksessa puolestaan sukupuolten välisten suhteiden tarkastelun ohella keskeistä oli miesten välisten suhteiden tarkastelu.

Juuri huomio siitä, ettei maskuliinisuus ole kaikille miehille sama, oli lähtökohta kriittisen miestutkimuksen yhdelle keskeiselle teorialle – hegemoniselle maskuliinisuudelle. Teoria hegemonisesta maskuliinisuudesta oli 1980-luvun miestutkimuksen merkittäviä avauksia (ks. käsitteestä Carrigan, Connell & Lee 1985, Connell 1983; 1995, Connell & Messerschmidt 2005). Sen mukaan jokaisessa yhteiskunnassa jokaisena historiallisena aikana tietyt miehiin ja miesten elämään liitetyt arvot ja ihanteet, mutta myös käytännöt, tavoitteet ja käyttäytymismallit, saavuttavat toisiinsa ihanteisiin ja malleihin nähden dominoivan eli hegemonisen aseman. Nämä miehisyden mallit toimivat normatiivisina kuvauksina ja siten tietynlaisina ohjenuorina siinä, millaisina miehet näyttäytyvät yhteiskunnassa ja, millaisina miehet itse näkevät itsensä ja oman elämänsä. Teoria kehitettiin korvaamaan liian staattisena pidettyä sukupuolirooliteoriaa.

Hegemoninen maskuliinisuus konkretisoituu patriarkalisena yhteiskunnallisena ja kulttuurisena järjestyksenä, jossa tietyt miesryhmät ovat alistaisia toisille miehille. Näitä hegemoniseen maskuliinisuuteen nähden heikommassa asemassa olevia miehisyksiä on kutsuttu alistaisiksi (subordinate), marginalisoiduiksi (marginalised) tai hegemoniaa tukeviksi (complicit) maskuliinisuuksiksi (Connell 1995, 76–81). Näiden miesten asema on erilaisessa suhteessa naisiin kuin hegemonisessa asemassa olevilla miehillä. Esimerkiksi työväenluokkainen mies on yhteiskunnan hierarkiassa alistaisessa asemassa keski- ja yläluokkaiseen mieheen nähden, mutta toisaalta työväenluokkainen mies voi alistaa vaimoaan ja poikaansa. Maskuliinisuus ei näin ollen ole rooli, vaan pikemminkin sosiaalisten suhteiden, kulttuuristen ideaalien ja yhteiskunnallisten hierarkioiden muodostama valtaan kytköksissä oleva järjestys. (Sipilä 1994, 20.)

Hegemonisen maskuliinisuuden kulttuurista ideaaliluonnetta nykypäivän länsimaisissa yhteiskunnissa kuvastaa se, että stereotyyppisesti voisi sanoa miehen pitävän menestyksen merkinä isoa taloa, paljon alaisia työelämässä, tehoiltaan suorituskykyistä autoa ja ikuisesti

kurvikkaana pysyvää blondivaimoa. Harva tosielämän mies kuitenkaan näitä tavoittelee ja/tai saa. Näiden kriittisen miestutkimuksen kehittelyjen tuloksena voikin pitää naistutkimuksen klassikon Simone de Beauvoirin (1999 [1949]) tunnetun sloganin ”naiseksi ei synnytä, vaan naiseksi kasvetaan” innoittamana ajatusta siitä, että ”mieheksi ei synnytä, vaan mieheys *ansaitaan*” (Jokinen A. 2010, 129). Toisin sanoen ”[m]itä enemmän mies täyttää maskuliinisia määreitä, sitä enemmän hän on mies ja miehenä arvokas” (Jokinen A. 2010, 129).

Sittemmin hegemonisen maskuliinisuuden käsitettä ja teoriaa on käytetty paljon sekä teoreettisessa että empiirisessä kriittisessä miestutkimuksessa. Voikin sanoa, että hegemoninen maskuliinisuus on käsitteenä saavuttanut hegemonisen aseman kriittisessä miestutkimuksessa. Kuten jokainen dominoiva teoria, ideologia tai muu ajatusrakennelma, myös hegemonisen maskuliinisuuden teoria on kohdannut kritiikkiä. Kritiikki on osittain perustunut maskuliinisuuksien tutkimuksen sisäiseen debattiin. (Ks. tarkemmin Beasley 2008, Connell & Messerschmidt 2005, Hearn 2004, Howson 2009, Nieminen 2006, Petersen 2003, Pietilä 2008, Schippers 2007.)

Hegemonisen maskuliinisuuden teoriaan osoitetun kritiikin kärki on kohdistunut pääasiassa kolmeen asiaan. Ensinnäkin hegemoninen maskuliinisuus on yksikkömuodostaan johtuen tullut helposti tulkituksi universaaliksi järjestykseksi: globaaliksi hegemonisen maskuliinisuuden rakenteeksi. Tämä ajatus ilmentää samankaltaista sukupuolta koskevaa essentialismia kuin aiemmin kritisoitu rooliteoreettinen tulkinta sukupuolesta. Pikemminkin olisi hyödyllisempää ymmärtää hegemoninen maskuliinisuus vallalla olevana miehisyyden ideaalina, joka ilmenee erilaisena eri kulttuureissa ja paikallisissa konteksteissa, ja että elävän elämän miehet ovat arjessaan suhteessa moniin sukupuolta koskeviin ihanteisiin, ei vain yhteen (Connell & Messerschmidt 2005, Hearn 2004).

Toiseksi hegemonisen maskuliinisuuden käsitettä on kritisoitu sen epämääräisyydestä. Hegemoninen maskuliinisuus on ymmärretty milloin poliittiseksi mekanismiksi (kulttuurinen ja moraalinen patriarkaalinen johtajuus), milloin tietyiksi miesryhmiksi (valkoiset

keskiluokkaiset heteromiehet), milloin ominaisuuksien listaksi (aggressiivisuus, riippumattomuus, rationaalisuus). (Beasley 2008, Jokinen A. 2003.) Osin tästä syystä – kolmanneksi – on noussut esiin kysymys hegemonisen maskuliinisuuden tietoteoreettisista ongelmista: millä tavoin maskuliinisen on mahdollista tulla tiedon kohteeksi (Nieminen 2006, Speer 2001, Wetherell & Edley 1999). Empiirisen tutkimuksen tekemisen näkökulmasta kyse on siitä, miten hegemonista maskuliinisuutta käytetään osana empiiristä tutkimusta, siis tunnistetaan ja luetaan ulos esimerkiksi kysely- ja haastatteluaineistoista (Edley & Wetherell 1997, Pietilä 2008, 29–31).

Hegemonisen maskuliinisuuden asemaa kriittisessä miestutkimuksessa on murentanut laajemmin sukupuolentutkimuksessa 2000-luvulla alkanut keskustelu erojen kietoutumisesta toisiinsa (intersectionality, ks. Brah & Phoenix 2004, Egeland & Gressgård 2007, Ludvig 2006, Yuval-Davies 2006). Tämän ajattelun mukaan sukupuoli ei ole olemassa eikä rakennu koskaan irrallaan muista yhteiskunnallisen eronteon kategorioista, kuten iästä, yhteiskuntaluokasta ja seksuaalisuudesta. Sukupuolen ei enää ajatella riittävän ainoaksi analyysin perustaksi, vaan on otettava huomioon myös muita identiteetteihin ja tulkintoihin vaikuttavia eroja. Toisaalta vaikka sukupuoli olisi analyysin lähtökohta, se ei ole pohjakategoria, jota muut erot leikkaavat. Intersektionaalisuudessa on kysymys siitä, että sukupuoli *rakentuu* nimenomaan erilaisten erojen *leikkauksissa*.

Intersektionaalisuuden teorian näkökulmasta miesten elämää jäsentävät teoriat eivät voi perustua ajattelulle, jossa miessukupuolen ja maskuliinisuuksien välillä nähdään olevan suoraviivainen ja yksiulotteinen yhteys (ks. Halberstam 1998). Esimerkiksi ikä jakaa miehiä, koska ikääntyneen miehen kriteerit eivät ole samat kuin nuoremman. Jeff Hearn (1995, 97) on todennut jopa niinkin suoraan, että maskuliinisuus itsessään muotoutuu vahvan ikäperustaisesti (”through and by reference to ’age’”). Tällä hän tarkoittaa sitä, että maskuliinisuuden järjestyksissä iällä on keskeinen osuus (ks. myös Pietilä tämä kirja), erityisesti eri-ikäisten miesten välisten valtasuhteiden vuoksi. Näin

ollen esimerkiksi vanhoja miehiä tutkimalla voidaan tuoda esiin sekä miesten ja miesryhmien välisiä eroja (iän myötä yhteiskunnallista valtaansa vahvistavat ja valtaansa menettävät miehet) että maskuliinisuuden eriytymistä (Hearn & Collinson 1994, ks. myös Arber, Davidson & Ginn 2003, Calasanti 2009).

Vaikka kriittinen miestutkimus oli yksi vastaus naistutkimuksen esittämille kysymyksille miehistä, se syntyi myös tarpeelle osoittaa miesryhmien välisiä hierarkkisia eroja ja sitä, ettei mieheys ja maskuliinisuus ole kaikille miehille sama. Kriittisen miestutkimuksen lähtökohtana on ollut tarkastella nimenomaan miesten välisiä eroja, ei niinkään miesten välistä yhdenmukaisuutta. Tämä lienee keskeinen ero naistutkimukseen, joka aikanaan lähti kehittämään omaa sukupuolen teoriaansa kiinnittämällä huomiota miesten valtaan. Vallan tarkastelu valotti naisten sortoa ja nosti esiin naisten näkymätöntä historiaa, ja siten korosti naisten keskinäistä samanlaisuutta erotuksena miehistä. Näistä oppihistoriallisista eroista johtuen kriittisessä miestutkimuksessa on alusta alkaen tarkasteltu mieheyttä ja sen erilaisia muotoja muun muassa seksuaalisuuden, rodun, yhteiskuntaluokan ja iän suhteen.

Viime vuosina kriittisessä miestutkimuksessa on aiempaa enemmän tarkasteltu miehiä ja maskuliinisuuksia risteävien erojen, kuten iän, kannalta. Kriittisessä miestutkimuksessa ikä onkin ollut vahvemmin tutkimuskohteena kuin naistutkimuksessa, jossa iän puuttumista tarkasteluista on moitittu (ks. Gardiner 2002, Gullette 1997; 2004, Ojala 2010, Silver 2003, Vakimo 2001, Woodward 1999). Ikä erona on kriittiselle miestutkimukselle hyödyllinen, sillä ikä järjestyy sukupuolen tavoin hegemoniseksi järjestykseksi (keski-ikä hegemoniana), mutta hierarkiassa paikan muuttumista, hegemonisesta asemasta putoamista ja epätasa-arvon käytäntöjä on helpompi havaita, koska ikä on luonteeltaan eri tavalla relationaalinen kuin sukupuoli. Yksilön paikka ikäjärjestyksessä muuttuu väistämättä ikäänymisen seurauksena, ja siksi yksilö voi elämänsä aikana kokea sekä ikään liittyviä etuoikeuksia että syrjintää (Calasanti 2003, 207, Pietilä, Ojala, King & Calasanti painossa). Lisäksi ikä asettuu ihmisten arvioinnin ja rennon refleksi-

visyyden (ks. termistä Jokinen E. 2004) kohteeksi ilmeisemmin kuin sukupuoli, jonka hierarkisoivat käytännöt ovat arjessa piiloisempia.

Miehet ja vanheneminen

Useissa tutkimuksissa on todettu, että vanhenemisen katsotaan olevan miehistä identiteettiä koskeva uhka, sillä se heikentää monia mieheyttä koskevia ominaisuuksia ja asemia (Arber, Davidson & Ginn 2003, Calasanti 2004, Calasanti, Pietilä, Ojala & King 2013). Vanheneminen edellyttää siksi maskuliinisuuden uudelleen määrittelyä ja neuvottelemista (Davidson & Meadows 2010, Pietilä tämä kirja). Ajatus vanhenemisen miehille tuottamasta uhasta kuvastaa niin sanottua taakkatulkingtaa vanhenemisen ja maskuliinisuuden suhteesta (ks. esim. Sipilä 1994). Taakkatulkingta kytkeytyy olennaisesti oletukseen maskuliinisuuden keskeisestä rakentumisesta fyysisen suorituskyvyn varaan, mutta myös siihen, että vanhenemisen myötä mahdollisuudet autonomiaan ja riippumattomuuteen, sekä oman elämän kontrolliin, muuttuvat rajallisemmiksi. Myös miehen asema erilaisissa sosiaalisissa hierarkioissa heikkenee. Vanhenemisen myötä mies ei enää kykene samanlaisiin fyysisiin suorituksiin kuin ennen, menettää arvostustaan siirtyessään eläkkeelle ja siksi kadottaa olennaisia oman miehisyytensä tunnusmerkkejä. Näin miehisyttä määrittelevät odotukset ja ihanteet määrittävät vanhenevan miehen niskaan kaatuvana taakkana ja vääjäämättömään alamäkeen sysäävänä luopumisena minuuden kulmakivistä.

Taakkatulkingta rakentuu ajatukselle ikäperustaisesta hegemonisesta maskuliinisuudesta, jossa miehisyiden ideaalit liittyvät nuoruuteen, voimaan ja itsenäisyyteen, ja jossa miehisyiden representoiminen tapahtuu nimenomaan erilaisten asioiden suorittamisen kautta. Suorittamisen keskeisiä kenttiä ovat palkkatyö ja siihen liittyvät (valta) asemat, sekä sellaiset toiminnalliset kontekstit, jotka mahdollistavat ruumiillisen ja muun kyvykkyyden osoittamisen. Tutkimuksessa, joka korostaa iän, sukupuolen, yhteiskuntaluokan ja muiden yhteiskunnal-

listen kategorisointien tuottamia valta-asemia, kriittinen miestutkimus antaa teoreettisia ja metodologisia välineitä sen analysoimiseen, millaisin erilaisin tavoin ikä tuottaa hierarkioita miesten ja miesryhmien välillä. Miestutkimukseen suuntautuvan ”feministisen gerontologian” keskeinen tavoite onkin Toni Calasantin (2004, S307) mukaan tutkia sitä, kuinka yhteiskunnalliset ikäjärjestykset (age relations) tuottavat maskuliinisuuksia, miesten välisiä eroja ja eriarvoisuuksia, ja samalla uusintavat vanhojen miesten heikompaa asemaa sekä yhteiskunnallista näkymättömyyttä. Tästä näkökulmasta on olennaista tarkastella muun muassa sitä, millaisissa asioissa ikään liittyvä valta näkyy sekä millaisten prosessien kautta ikään liittyviä jäsenyyksiä ja asemia tuotetaan. Tämä johdattaa pohtimaan myös sitä, miten iän ja vallan suhteet rakentuvat instituutioiden tasolla, miten ikä, sukupuoli ja valta kietoutuvat toisiinsa työelämässä, mutta myös miten ikä tuottaa erilaisia epävirallisia hierarkioita erilaisissa miesryhmissä, miesten yhteisöissä ja arkielämän käytännöissä.

Maskuliinisuuden taakkatulkintaan liittyen Jorma Hänninen (2006, 72–73) on esittänyt, että vanhenemisen myötä marginaaliin joutumista voisi negatiivisen tulkinnan ohella, tai sen sijaan, ajatella myös niin, että vanheneminen tarjoaa miehelle vapautumisen mahdollisuuden. Vanheneminen voi nimittäin tarjota miehelle myös tilaisuuden irrottautua joistakin miehisyteen liittyvistä paineista. Siirryttyään pois työelämästä ja hyväksytyään fyysisen suorituskyvyn asteittaisen alenemisen mies voi samalla vapautua jatkuvasta uusien saavutusten tavoittelusta ja näin toistamasta miehisyden normatiivisia odotuksia. Mies voi näin irtautua hegemonisen maskuliinisuuden odotuksista. Vallan väheneminen ei siis vain rajoita toimintaa ja valintoja, vaan tarjoaa samalla käänteisesti tilaisuuksia asettautua vapaaehtoisesti marginaaliin, hegemonisen ulkopuolelle. Marginaali voi luoda oman ja itse määritellyn tilan, jossa valinnan vapaudet kasvavat: ”kokemuksena marginaalissa eläminen ei ole vain kokemusta alistamisesta, vaan myös kokemusta neuvokkuudesta, selviytymisestä ja vastustuksesta” (Ojala 2010, 280).

Miehisyyden taakkatulkinta antaa miehen vanhenemisesta varsin lohduttoman, yksioikoisen ja osin myös epärealistisen kuvan. Vaikka miehet kulttuurinsa jäseninä taatusti tunnistavat miehisyyteen liittyvät keskeiset määreet, ei niiden tavoittelemisen ole elämänkulun eri vaiheissa samalla tavalla sitovaa ja rajoittavaa. Connellin ja Messerschmidin (2005) ajatuksia seurailleen voisi todeta, että siinä missä hegemonisen maskuliinisuuden sisällöissä on alueellisia ja paikallisia vaihteluita, miehisyyden ideaalit myös eroavat yhteiskuntaluokan ja iän suhteen. Se, millaisena nähdään 80-vuotiaan miehen idealisoitu elämä, ei välttämättä hae suoraan ankkuripisteitään nuoruudesta tai keski-ikästä. Vaikka 'hyvään vanhenemiseen' liitetyt tavoitteet kulkevat monelta osin samassa linjassa kaiken ikäisten miesten hyvän elämän tavoitteiden kanssa, vanhenemiseen liittyvät realiteetit muovaavat ideaaleja ja suhteuttavat niitä tuon kuhunkin ikään sisältyviin voimavaroihin. Vanheneva mies ei siis peilaa elämäänsä yksiulotteisesti vain suhteessa idealisoidun maskuliinisuuden odotuksiin, vaan tulkitsee elämänvaihettaan ajassa ja paikassa, suhteessa siihen mikä on mahdollista, hyvää ja tavoiteltavaa tässä iässä.

Ikään ja sukupuoleen liittyviä normatiivisia odotuksia on valotettu myös haastattelututkimuksissa, joissa on tarkasteltu sitä, millaisin tavoin ihmiset tulkitsevat omaa ikäänsä ja ikääntymistään erilaisissa arkielämän konteksteissa ja käytännöissä (esim. Jolanki, Jylhä & Hervonen 2000, Nikander 2009, Pietilä & Ojala 2011). Tutkimuksessa on keskitytty niihin prosesseihin ja tulkintatapoihin, joilla niin rakenteelliset tekijät kuin kulttuuriset ikään ja sukupuoleen liittyvät odotusarvot ja normit välittyvät arki ajatteluun. Diskursiivisesti suuntautunut käytäntöjen ja kulttuuristen prosessien tutkimus painottaa tulkintojen joustavuutta, tilanteisuutta ja niiden neuvotteluluonnetta. Vaikka ihmiset tekevät ikää ja sukupuolta koskevia havaintoja ja tulkintoja totunnaisesti nojautuen kulttuurisesti jaettuun ajattelutapoihin, nämä tulkinnat vain harvoin perustuvat puhtaasti stereotyyppisiin käsityksiin iästä ja sukupuolesta. Pikemminkin ne ottavat joustavasti huomioon sekä sukupuoleen liittyvien ideaalien ja tavoitteiden ikäperustaisuutta että iän kategorisointeihin väistämättä sisältyviä sukupuolisidonnaisia

oletuksia. Edellisten lisäksi arkielämän tulkinnat tukeutuvat muiden yhteiskunnallisten jakojen ohella luokkaperustaisiin arvostuksiin. Näin erilaisiin yhteiskunnallisiin asemiin liittyviä normatiivisia oletuksia ja odotuksia tulkitaan refleksiivisesti suhteessa toisiinsa.

Diskursiivisesti orientoitunut iän ja sukupuolen tulkintoihin keskittyvä tutkimus hyödyntää tyyppillisesti sekä iän sosiologian ja vanhenemisen tutkimuksen että kriittisen miestutkimuksen (ja laajemmin sukupuolentutkimuksen) teoriaa. Arkiajattelun analysoinnin avulla se lisää ymmärrystämme siitä, kuinka ikä ja sukupuoli ovat yhteenkietoutuneita sosiaalisessa elämässä, kuinka ne toimivat ihmisten itseymmärryksen ja kategorisointien perustana, ja samalla muotoilevat sosiaalisia suhteita silloinkin, kun näitä suhteita ei lähtökohtaisesti tarkastella vallan näkökulmasta. Miesten vanhenemisen tutkimuksen kannalta tällaisen tutkimuksen keskeisin anti liittyy miesten elämän monenkirjavuuden esilletuomiseen. Vaikka elämäntulon osana ikä-, sukupuoli- ja luokkaperustaiset luokittelut asettavatkin ihmiset tiettyihin yhteiskunnallisiin asemiin, arkielämän käytännöissä kategorisoinnit ovat aina moniulotteisempia, joustavampia ja vivahteikkaampia.

Monenkirjavat vanhat miehet ja kriittisen miestutkimuksen anti

Pontimenamme artikkelissa on ollut se sukupuolentutkimuksen piirissä laajasti jaettu ymmärrys, että sukupuolta on itsestään selvyytensä vuoksi hankalaa arvioida ja vaikeaa havainnoida. Sukupuolen mukaiset jäsenyydet ja mallit levittäytyvät arkielämän kaikille alueille ja siksi ne ovat implisiittisesti osa myös sitä, miten ihmiset kokevat ja tulkitsevat elämänsä tapahtumia ja vaiheita, elämäntulkuaan sekä vanhenemistaan silloinkin, kun sukupuoleen liittyvät merkitykset eivät ole eksplisiittisesti läsnä (Ojala & Pietilä 2010, 335).

Kriittinen miestutkimus antaa välineitä miesten elämän analysoimiseen sukupuolinäkökulmasta, samoin kuin naistutkimus on antanut naisten tutkimiseen. Samalla on kuitenkin huomattava, että

kriittiseen miestutkimukseen sisältyy rajoituksia, jotka kriitikkömästi miesten vanhenemiseen siirrettyinä yksipuolistavat tutkimusta. Erityisesti hegemonisen maskuliinisuuden hallitseva, jopa hegemoninen, asema kriittisen miestutkimuksen käsitteistössä on tuottanut miesten ja maskuliinisuuden tutkimukseen osin jumittuneen tilanteen. Erityisesti empiirisen tutkimuksen näkökulmasta hegemonisen maskuliinisuuden keskeinen asema on tuottanut oravanpyörän, jossa hegemonista maskuliinisuutta tutkittaessa tuotetaan hegemonista maskuliinisuutta. Kuten McMahon (1993) on osuvasti huomauttanut, (hegemonisen) maskuliinisuuden määrittelyyn sisältyy usein tietynlainen kehäpäätelmä. Samalla kun miehisyyttä määritellään miesten käyttäytymisen perusteella (mikä on miehille tyypillistä ja mikä erottaa heidät naisista), näitä käyttäytymismalleja yhtä usein selitetään maskuliinisuudella, kulttuurisella voimalla, joka ajaa miehet toimimaan miehisesti (ks. myös Pietilä 2009). Ongelma perustuu nähdäksemme pitkälti siihen, että kriittisessä miestutkimuksessa liian usein otetaan tietyt miesten ja miehisyyksien kuvaukset annettuina ilman, että aihetta lähestyttäisiin miesten arkielämän ja omien tulkintojen suunnasta.

Richard Howsonin (2009) tavoin ajattelempa kuitenkin, että hegemoninen maskuliinisuus on empiirisen tutkimuksen ja nimenomaan sosiaaliseen elämään ja arjen käytäntöihin kohdistuessaan käyttökelpoinen käsitteellinen malli, kunhan tutkija tunnistaa hegemonisen maskuliinisuuden teoreettiset sudenkuopat. Hegemonisen maskuliinisuuden käsitteen avulla on mahdollista tarkastella mitä ja miten miehet tekevät ottaessaan arkisissa ympyröissään kantaa siihen, miten miesten kulttuurisessa ja sosiaalisessa mielessä tulisi identifioitua (Howson 2009, 7). On myös muistettava, että kriittinen miestutkimus on muutakin kuin hegemonisen maskuliinisuuden teoriaa. Se on sukupuolen luentaa miehen ja maskuliinisuuden kategorioiden avulla. Kuten Hearn, Lattu ja Talberg (2003, 21–22) huomauttavat, miestutkimus hyötyisi myös nais- ja sukupuolentutkimuksen keskustelujen käyttämisestä. Samoin kriittinen miestutkimus hyötyisi vanhenemisen tutkimuksen teoriasta. Iän ja vanhenemisen tarkastelun kautta sukupuoleen liittyvä hegemonisesta asemasta putoaminen,

hierarkisointi ja alistus asettuvat helpommin havaittavaksi. Toisaalta iän kautta on mahdollista nähdä myös se, miten hegemoniassa ja sen ulkopuolella vapautuu toisin toimimisen paikkoja.

Arto Jokinen (2003, 243) on todennut, että miehet voivat identifioidua hegemoniseen maskuliinisuuteen ilman, että he täyttävät kaikkia sen kriteerejä. Tätä ajatusta voisi jatkaa myös niin, että miehet voivat viitata kulttuurisiin miehisyttä koskeviin ideaaleihin silloinkin, kun heillä ei ole esimerkiksi ikänsä vuoksi enää mahdollisuutta tai tarvetta täyttää itse näitä kriteerejä. Vanhenemisen myötä jotkut miehisyden odotusarvot ja tavoitteet jäävät taakse, ja niistä irtautuminen voi kääntyä jossain mielessä positiiviseksi itseymmärryksen resurssiksi. Tietyissä iässä koittaa vapaus olla välittämättä asioista, jotka elämän aiemmissa vaiheissa ovat voimakkaasti määrittäneet miehen paikkaa sosiaalisissa hierarkioissa. Tämä tulee esiin Junnu Vainion laulun *Matkalla pohjoiseen* viimeisessä säkeistössä.

*Mies kun tulee tiettyyn ikään,
no, älä ole milläsikään.
Nyt päästiin naisista, ja painajaisista,
jo vain me kimpassa tuumattiin.*

Kirjallisuus

- Arber, Sara, Davidson, Kate & Ginn, Jay (2003) Changing Approaches to Gender and Later Life. Teoksessa Sara Arber, Kate Davidson & Jay Ginn (toim.) *Gender and Ageing. Changing Roles and Relationships*. Open University Press, Berkshire, 1–14.
- Beasley, Christine (2008) Rethinking Hegemonic Masculinity in a Globalizing World. *Men & Masculinities* 11:1, 86–103.
- de Beauvoir, Simone (1999) *Toinen sukupuoli*. Suom. Annikki Suni (alkup. 1949). Tammi, Helsinki.
- Brah, Avtar & Phoenix, Ann (2004) Ain't I a Woman? Revisiting Intersectionality. *Journal of International Women's Studies*, 5:3, 75–86.

- Butler, Judith (1990) *Gender Trouble. Feminism and the Subversion of Identity*. Routledge, New York.
- Calasanti, Toni (2003) Theorizing Age Relations. Teoksessa Simon Biggs, Ariela Lowenstein & Jay Hendricks (toim.) *The Need for Theory. Critical Approaches to Social Gerontology for the 21st Century*. Baywood, Amityville, 199–218.
- Calasanti, Toni (2004) Feminist Gerontology and Old Men. *Journals of Gerontology: Social Sciences*, 59B:6, S305–314.
- Calasanti, Toni (2009) Masculinities and Ageing Bodies. Considerations for Moving on. Teoksessa Alp Biricik & Jeff Hearn (toim.) *GEXcel Work in Progress Report, vol. VI. Proceedings from GEXcel Theme 2. Deconstructing the Hegemony of Men and Masculinities*. GEXcel, Linköping, 27–33.
- Calasanti, Toni, Pietilä, Ilkka, Ojala, Hanna & King, Neal (2013) Men, Bodily Control, and Health Behaviors: The Importance of Age. *Health Psychology* 32:1, 15–23.
- Carrigan, Tim, Connell, Bob & Lee, John (1985) Toward a New Sociology of Masculinity. *Theory and Society* 14:5, 551–604.
- Connell, Robert W. (1983) *Which Way Is up? Essays on Class, Sex and Culture*. George Allen & Unwin, Sydney.
- Connell, RW. (1995) *Masculinities. Second Edition*. Polity Press, Cambridge.
- Connell RW & Messerschmidt James W. (2005) Hegemonic Masculinity. Rethinking the Concept. *Gender and Society* 19:6, 829–859.
- Davidson, Kate & Meadows, Robert (2010) Older Men's Health: the Role of Marital Status and Masculinities. Teoksessa Brendan Gough & Steve Robertson (toim.) *Men, Masculinities and Health: Critical Perspectives*. Palgrave Macmillan, Basingstoke and New York, 109–124.
- Edley, Nigel & Wetherell, Margaret (1997) Jockeying for Position. The Construction of Masculine Identities. *Discourse & Society* 8:2, 203–217.
- Egeland, Cathrine & Gressgård, Randi (2007) The "Will to Empower". Managing the Complexity of Others. *Nordic Journal of Women's Studies*, 15:4, 207–219.
- Fleming, Andrew (1999) Older Men in Contemporary Discourses on Ageing. Absent Bodies and Invisible Lives. *Nursing Inquiry* 6:1, 3–8.
- Gardiner, Judith Kegan (2002) *Masculinity Studies & Feminist Theory. New Directions*. Columbia University Press, New York.
- Gullette, Margaret Morganroth (1997) *Declining to Decline. Cultural Combat and the Politics of the Midlife*. University Press of Virginia, Charlottesville and London.
- Gullette, Margaret Morganroth (2004) *Aged by Culture*. The University of Chicago Press, Chicago.
- Halberstam, Judith (1998) *Female Masculinity*. Duke University Press, Durham and London.

- Hearn, Jeff (2004) From Hegemonic Masculinity to the Hegemony of Men. *Feminist theory* 5:1, 49–72.
- Hearn, Jeff (1995) Imaging the Aging of Men. Teoksessa Mike Featherstone & Andrew Wernick (toim.) *Images of Aging. Cultural Representations of Later Life*. Routledge, London, 97–115.
- Hearn, Jeff & Collinson, David L. (1994) Theorizing Unities and Differences between Men and between Masculinities. Teoksessa Harry Brod & Michael Kaufman (toim.) *Theorizing Masculinities*. Sage, Thousand Oaks, 97–118.
- Hearn, Jeff, Lattu, Emmi & Tallberg, Teemu (2003) Minne mies menossa? Miehiä koskevan tutkimuksen kehitys Suomessa. *Naistutkimus–Kvinnoforskning* 16:1, 18–29.
- Howson, Richard (2009) Deconstructing Hegemonic Masculinity. Contradiction, Hegemony and Dislocation. *Nordic Journal for Masculinity Studies* 4:1, 6–24.
- Hänninen, Jorma (2006) Vanhan miehen ruumis ja hegemoninen maskuliinisuus. *Gerontologia* 20:2, 67–74.
- Jokinen, Arto (1999) Suomalainen miestutkimus ja -liike. Muutoksen mahdollisuus? Teoksessa Arto Jokinen (toim.) *Mies ja muutos. Kriittisen miestutkimuksen teemoja*. Tampere University Press, Tampere, 15–51.
- Jokinen, Arto (2000) *Panssaroitu maskuliinisuus. Mies, väkivalta ja kulttuuri*. Tampere University Press, Tampere.
- Jokinen, Arto (2003) Vallan syrjässä vaan ei sivussa. Teoksessa Arto Jokinen (toim.). *Yhdestä puusta. Maskuliinisuuksien rakentuminen populaarikulttuureissa*. Tampere University Press, Tampere, 238–246.
- Jokinen, Arto (2010) Kriittinen mies- ja maskuliinisuustutkimus. Teoksessa Tuija Saresma, Leena-Maija Rossi & Tuula Juvonen (toim.) *Käsikirja sukupuoleen*. Vastapaino, Tampere, 128–139.
- Jokinen, Eeva (2004) Kodin työt, tavat, tasa-arvo ja rento refleksiivisyys. Teoksessa Eeva Jokinen, Marja Kaskisaari & Marita Husso (toim.). *Ruumis töihin. Käsite ja käytäntö*. Vastapaino, Tampere, 285–304.
- Jokinen, Eeva (2005) *Aikuisten arki*. Gaudeamus, Helsinki.
- Jolanki, Outi, Jylhä Marja & Hervonen, Antti (2000) Old Age as a Choice and as a Necessity. *Journal of Aging Studies* 14:4, 359–372.
- Juvonen, Tuula, Rossi, Leena-Maija & Saresma, Tuija (2010) Kuinka sukupuolta voi tutkia? Teoksessa Tuija Saresma, Leena-Maija Rossi & Tuula Juvonen (toim.) *Käsikirja sukupuoleen*. Vastapaino, Tampere, 9–17.
- Kangas, Ilka & Nikander, Pirjo (toim.) (1999) *Naiset ja ikääntyminen*. Gaudeamus, Helsinki.
- Keller, Evelyn Fox (1988) *Tieteen sisarpuoli. Pohdintoja sukupuolesta ja tieteestä*. Vastapaino, Tampere.
- Kimmel, Michael S. (1995) Series Editor's Introduction. Teoksessa Donald Sabo & David F. Gordon (toim.) *Men's Health and Illness. Gender, Power, and the Body*. SAGE, Thousand Oaks, vii–viii.

- Koivunen, Anu & Liljeström, Marianne (toim.) (1996) *Avainsanat. 10 askelta feministiseen tutkimukseen*. Vastapaino, Tampere.
- Ludvig, Alice (2006) Differences between Women? Intersecting Voices in a Female Narrative. *European Journal of Women's Studies* 13:3, 245–258.
- McMahon, Anthony (1993) Male Readings of Feminist Theory. The Psychologization of Sexual Politics in the Masculinity Literature. *Theory and Society* 22:5, 675–695.
- Nieminen, Jiri (2006) Maskuliinisuus ja hegemoninen politiikka. Kysymyksiä kriittisen miestutkimuksen epistemologiasta. *Naistutkimus-Kvinnoforskning* 19:1, 17–29.
- Nikander, Pirjo (2009) Doing Change and Continuity. Age Identity and Micro-macro Divide. *Ageing & Society* 29:6, 863–881.
- Ojala, Hanna (2010) *Opiskelemissa tavallaan. Vanhat naiset ikäihmisten yliopistossa*. Tampere University Press, Tampere.
- Ojala, Hanna & Pietilä, Ilkka (2010) Sosiaaligerontologian näkökulmia sukupuolistuneeseen vanhenemiseen. *Gerontologia* 24:4, 335–344.
- Petersen, Alan (2003) Research on Men and Masculinities. Some Implications of Recent Theory for Future Work. *Men and Masculinities* 6:1, 54–69.
- Pietilä, Ilkka (2008) *Between Rocks and Hard Places. Ideological Dilemmas in Men's Talk about Health and Gender*. Acta Universitatis Tamperensis 1329. Tampere University Press, Tampere.
- Pietilä, Ilkka (2009) Kontekstuaalinen vaihtelu miesten puheessa terveydestä: yksilöhaastatteluiden ja ryhmäkeskustelujen vertaileva analyysi. *Sosiaalilääketieteellinen Aikakauslehti*, 46:3, 171–183.
- Pietilä, Ilkka & Ojala, Hanna (2010) Miesten vanheneminen 2000-luvun Suomessa. Näkökulmia muuttuviin arkielämän käytäntöihin ja yhteiskuntapolitiikkaan. *Futura* 29:3, 73–78.
- Pietilä, Ilkka & Ojala, Hanna (2011) Acting Age in the Context of Health. Middle-aged Working-class Men Talking about the Bodies and Aging. *Journal of Aging Studies* 25:4, 380–389.
- Pietilä, Ilkka, Ojala, Hanna, Calasanti, Toni & King, Neal (painossa) Aging Male Bodies, Health and the Reproduction of Age Relations. *Journal of Aging Studies*.
- Rantalaiho, Liisa (toim.) (1986) *Miesten tiede, naisten puuhut. Yhteiskuntatieteen kritiikkiä naisten työn näkökulmasta*. Vastapaino, Tampere.
- Rantalaiho, Liisa (1988) Naistutkimuksen metodologiasta. Teoksessa Päivi Setälä & Hannele Kurki (toim.) *Akanvirtaan. Johdatus naistutkimukseen*. Yliopistopaino, Helsinki, 28–54.
- Rossi, Leena-Maija (2010). Sukupuoli ja seksuaalisuus, erosta eroihin. Teoksessa Tuija Saresma, Leena-Maija Rossi & Tuula Juvonen (toim.) *Käsikirja sukupuoleen*. Vastapaino, Tampere, 21–38.
- Saresma, Tuija, Rossi Leena-Maija & Juvonen Tuula (toim.) (2010) *Käsikirja sukupuoleen*. Vastapaino, Tampere.

- Schippers, Mimi (2007) Recovering the Feminine Other. Masculinity, Femininity and Gender hegemony. *Theory & Society* 36:1, 85–102.
- Silver, Catherine B. (2003) Gendered Identities in Old Age. Toward (De)gendering? *Journal of Aging Studies* 17:4, 379–397.
- Sipilä, Jorma (1994) Miestutkimus. Säröjä hegemonisessa maskuliinisuudessa. Teoksessa Jorma Sipilä & Arto Tiihonen (toim.) *Miestä rakennetaan, maskuliinisuuksia puretaan*. Vastapaino, Tampere. 17–33.
- Speer, Susan (2001) Reconsidering the Concept of Hegemonic Masculinity. Discursive Psychology, Conversation Analysis and Participants' Orientations. *Feminism and Psychology* 11:1, 107–135.
- Sipilä, Jorma & Tiihonen, Arto (toim.) (1994) *Miestä rakennetaan, maskuliinisuuksia puretaan*. Vastapaino, Tampere.
- Vakimo, Sinikka (2001) *Paljon kokeva, vähän näkyvä. Tutkimus vanhaa naista koskevista kulttuurisista käsityksistä ja vanhan naisen elämäkäytännöistä*. SKS, Helsinki.
- West, Candace & Zimmerman, Don H. (1987) Doing Gender. *Gender and Society* 1:2, 125–151.
- Wetherell, Margaret & Edley, Nigel (1999) Negotiating Hegemonic Masculinity: Imaginary positions and psycho-discursive practices. *Feminism and Psychology* 9:3, 335–356.
- Woodward, Kathleen (1999) Introduction. Teoksessa Kathleen Woodward (toim.) *Figuring Age. Women, Bodies, Generations*. Indiana University Press, Bloomington, iv–xxix.
- Yuval-Davies, Nira (2006) Intersectionality and Feminist Politics. *European Journal of Women's Studies* 13:3, 193–209.